

Zaštita okoliša i klimatske promjene zauzimaju sve značajnije mjesto u svjetskim medijima. Zagađenje zraka u urbanim sredinama, borba lokalnog stanovništva protiv izgradnje mini hidroelektrana i afere oko deponija otpada, neke su od tema o kojima se može čitati u domaćim medijima. Medijsko izvještavanje o zaštiti okoliša i klimatskim promjenama, ipak, često sadrži senzacionalističke naslove, dezinformacije i manjak izvora, a u BiH gotovo da nema specijaliziranih novinara za temu koja zahtijeva poznavanje stručne terminologije.

Kako mediji u BiH izvještavaju o zaštiti okoliša i klimatskim promjenama, koje su to najčešće greške i kolika je spremnost velikih zagađivača i nadležnih institucija da pruže relevantne i pouzdane informacije novinarima i građanima, razgovarali smo sa Samirom Lemešem, prodekanom za naučno-istraživački rad Politehničkog fakulteta u Zenici i predsjednikom Upravnog odbora Eko foruma Zenica. Upravo je to udruženje građana nedavno održalo radionicu namijenjenu novinarima s ciljem da se o zaštiti okoliša i klimatskim promjenama izvještava kvalitetnije.

Koje su to najaktuelnije teme o zaštiti okoliša trenutno u BiH i kako ocjenjujete medijsko izvještavanje o njima?

Ne zna se koja tema o zaštiti okoliša je aktuelnija od drugih, jer problema ima jako puno i skoro svaki dan se pojavljuju novi. Zimi je najaktuelnija tema zagađenje zraka u urbanim sredinama, nekontrolisani ispusti u vodotokove su redovna pojava, mini hidroelektrane izvor su sukoba lokalnog stanovništva s investitorima, tlo je zagađeno teškim metalima, obale i korita rijeka prepuni su otpada, divljih deponija nema samo tamo gdje više nema stanovništva, rijetki su slučajevi industrije koja ne zagađuje okoliš, a sve to je prožeto korupcijom i skoro potpunim izostankom djelovanja nadležnih organa vlasti. Poput distopijskih scena iz komedije Idiocracy koju je režirao Mike Judge 2006. godine, izgleda da smo postali društvo koje nije u stanju da se nosi ni s najjednostavnijim problemom kao što je zbrinjavanje otpada.

Zanimljivo je da se o zaštiti okoliša uglavnom piše kad to predstavlja udarnu vijest, kao što su zimske epizode smoga u gradovima, incidenti iz industrije ili kad neki aktivista slučajno otkrije skandalozno zagađenje poput onog oko deponije u Mostaru. Mediji se prilagođavaju modernom auditoriju, kojem nikad nije dovoljno bombastičnih naslova.

**Koje su to najčešće greške ili propusti u medijskom izvještavanju o zaštiti okoliša?
Da li možete navesti neke dobre i loše primjere?**

Medijsko izvještavanje u BiH kreće se od vrhunskih profesionalnih članaka, iza kojih stoje ozbiljne analize, konsultacije s ekspertima i oslanjanje na relevantne izvore, pa sve do tračerskih „lovaca na klikove“ koji obiluju netačnim podacima, pogrešnim interpretacijama i brkanjem osnovnih pojmova.

Primjeri kvalitetnih članaka i priloga su profesionalne reportaže kakve je radio Žurnal.info, ili kakve pripremajuiskusni reporteri poput Sanele Habeš, Gordane Ristović-Muslija, Amarilda Gutića, kao i kolumne kakve je u Oslobođenju pisao Hajdar Arifagić.

Najviše loših primjera može se naći u dnevnim listovima ili na brojnim internet portalima, koji ovom problemu pristupaju površno, bez nastojanja da se novinar bolje upozna s tematikom, nego samo pokupi podatke iz nepouzdanih izvora ili čak dobre podatke pogrešno interpretira. Tako se mogao pročitati naslov da „Sarajlije obolijevaju zbog smrada s deponije“, da je „Sarajevo/Tuzla/Lukavac/Zenica najzagađeniji grad na Balkanu/Evropi/svijetu“, da je zrak zagađen „česticama ugljendioksida“, itd. Važno je da u naslovu ima barem jedno „naj“ i čitanost naslova je zagarantovana. Namjerno kažem naslova, jer moderni čitalac uglavnom čita samo naslov i komentare, a nema vremena ili ne želi čitati kompletan tekst.

Koliko je dezinformacija, lažnih vijesti i senzacionalizma prisutno u bh. medijima kada je riječ o izvještavanju o zaštiti okoliša? Da li imate primjere?

Primjeri su brojni, jer nema vijesti o okolišu ili zagađenju koja ne sadrži barem jedno „naj“. Kad se prije nekoliko godina Sarajevo gušilo u smogu, Srna je plasirala vijest da je zrak u Banjoj Luci odličnog kvaliteta, ali samo zato što mjerni uređaji uopšte nisu radili, a trebalo je prikriti da nova toplana, dika i ponos vladajuće stranke, ima emisije u zrak koje su iznad dozvoljenih vrijednosti.

Kad su nevladine organizacije otkrile kancerogeni piralen oko deponije u Mostaru, Poskok je objavio stav vladajuće stranke da se radi o lažnoj uzbuni. Neraskidiva sprega između Fonda za zaštitu okoliša FBiH i lista Dnevni Avaz, gdje taj dnevni list redovno dobija novac iz Fonda za projekte podizanja svijesti, a zauzvrat piše hvalospjeve o rukovodstvu Fonda, primjer je stranačke kontrole nad medijima ali i nad javnim institucijama.

Kako najlakše prepoznati sumnjive medijske izvještaje o bilo kojoj temi, pa i o zaštiti okoliša? Tako što obično takvi tekstovi sadrže izjave samo jedne strane, bilo da se radi o vlasti,

opoziciji, nezadovoljnim građanima ili strancima. Pravi novinar će uvijek kontaktirati i drugu stranu, koja obično tvrdi suprotno. To nije uvijek lako, pogotovo što nadležne institucije često bježe od odgovornosti i od izjava za medije.

Podaci o zaštiti okoliša su od javnog interesa i trebaju biti dostupni građanima. Kako ocjenjujete spremnost velikih zagađivača, nadležnih javnih preduzeća, poput zavoda za okoliš, i institucija vlasti da informišu javnost i pruže relevantne i pouzdane informacije građanima i novinarima o pitanjima zaštite okoliša, a koja se tiču i njihovog zdravlja?

Bosna i Hercegovina je ratifikovala Aarhušku konvenciju i ugradila je u sve propise o zaštiti okoliša. Ona garantuje građanima pravo na učešće u odlukama i na pristup informacijama koje se tiču zaštite okoliša. Međutim, njena implementacija na terenu je u najmanju ruku skromna. Milionska sredstva uložena u baze podataka i rijetke registre zagađenja nisu pomogla da ti podaci budu javno dostupni. To što imamo mogućnost tražiti od ministarstva uvid u bazu i ispis nekih podataka iz nje nije javno objavljivanje podataka. U digitalnoj eri, kad svi podaci mogu biti dostupni na klik miša, nema opravdanja da se takvi podaci kriju od očiju javnosti.

Podatke o zdravlju stanovništva, posebno o utjecaju određenih vrsta zagađenja na neke bolesti, u zvaničnim izvještajima ima samo u tragovima. Izvještaji o stanju zdravlja stanovništva su tako napisani da se na osnovu njih ne mogu poduzimati nikakve konkretne mjere. Ne zna se koliko ko doprinosi zagađenju, gdje treba primarno usmjeriti aktivnosti na smanjenju zagađenja, a izgovor za sve to je najčešće ili podijeljena nadležnost između lokalne, kantonalne i entitetske vlasti, ili navodni nedostatak kapaciteta. Ako znamo koliko su javne ustanove pretrpane birokratskim i stranački „uhljebljenim kadrovima“, taj nedostatak kapaciteta bi se lako mogao riješiti tako da takve kadrove zamijenimo mladim, stručnim i vrijednim kadrovima sa biroa za zapošljavanje ili iz redova pred stranim ambasadama.

U BiH nedostaju statistički pokazatelji i naučna istraživanja o zaštiti okoliša na koje bi se novinari mogli pozvati. Kako da novinari uprkos ovom nedostatku dobro urade priču? Kome da se obrate i kako da dođu do informacija i relevantnih podataka?

Novinari se najčešće oslanjaju na podatke koje im pruže nevladine organizacije. Rijetki su slučajevi državnih institucija koje pružaju pouzdane i provjerene informacije. Tu je svijetao primjer Federalni hidrometeorološki zavod, koji je u zadnjih nekoliko godina učinio značajne napore da na jednom mjestu prikupi, sistematizira i obradi podatke o zagađenju zraka. Ti podaci još uvijek nisu kompletni, web stranici Zavoda treba dobar redizajn, ali se napredak stvarno vidi.

Jasno nam je da se novinari često obraćaju relevantnim institucijama, koje im još češće uskrate informacije. Isto tako je skoro nemoguće doći do izjave nekog nižerangiranog službenika koji ima detaljne informacije, ali ne smije javno davati izjave jer je ta privilegija ostavljena samo portparolu institucije. Mislim da se novinari trebaju pozivati na odredbe Zakona o pristupu informacijama i koristiti sve raspoložive mehanizme kako bi od organa vlasti izvukli sve ono što bi javnost trebala znati.

Nedavni primjeri izvještavanja RTV Zenica o zagađenosti zraka zbog pogona ArcelorMittal Zenica privukli su pažnju građana, gradske uprave, i šire javnosti. Nakon uvida u ove priloge, može se reći da su većinom rađeni na osnovu jednog sagovornika, bez konsultovanja većeg broja izvora i uglavnom bez stručnog mišljenja. Kakvo je Vaše mišljenje o ovim priložima i da li loše novinarstvo može biti opravdano javnim interesom?

Ne bih se u potpunosti složio da nije bilo konsultovanja više izvora. U početku priloga na TV Zenica jesu bili jednostrani, mlada novinarka je po nalogu rukovodstva te televizije uzimala izjave od građana koji su zaista izloženi prekomjernom zagađenju. Međutim, nakon određenog vremena, počeli su i priloga u kojima su uzimane izjave i od nadležnih ministarstava, laboratorija koje mjere zagađenje, pa i od nas iz nevladinog sektora, jedino nije bilo izjava iz same kompanije. Čuli smo obrazloženje da su navodno tražili izjave, ali da je kompanija to odbila revoltirana prethodno emitovanim velikim brojem priloga sa izjavama građana.

S druge strane, to je izazvalo revolt zaposlenih, koji su tu medijsku kuću, pa čak i nas iz nevladinog sektora, obasuli prijetnjama i uvredama na društvenim mrežama, i na kraju organizovali proteste. Kasnije se ispostavilo da ni menadžment kompanije nije baš čistih ruku, jer se saznalo da su protestima prethodile prezentacije za zaposlene kojima su ih plašili tobožnjim zatvaranjem pogona i gubitkom radnih mjesta, sve zbog medijskog pritiska. Na press konferenciji koju je sindikat organizirao pred proteste, novinari su pokazali da odlično vladaju činjenicama, pa ni na jedno pitanje postavljeno čelnicima sindikata nisu

dobili odgovor. Tu su novinari bili na visini zadatka i razotkrili su u stvari spregu menadžmenta kompanije i sindikata.

Nisam uspio odgonetnuti šta je bio motiv za pokretanje te medijske kampanje baš u trenutku kad je postalo izvjesno skoro puštanje u rad postrojenja za smanjenje zagađenja u kompaniji ArcelorMittal. Da li je to bio dogovor gradonačelnika s upravom kompanije da se „malo zakuha“ kako bi rezultat dobio na značaju i kako bi se i on i menadžment mogli hvaliti da su „konačno riješili dugogodišnje probleme u Zenici“, da li ima istine u glasinama oko neispunjenih zahtjeva za sponzorstvo manifestacije Zenica Summer Fest, ili se radi baš o iskrenoj želji tog medija da se ovoj temi posveti veća pažnja, to ne možemo znati. Smatram da nikakav javni interes ne može biti opravdanje za „loše“ novinarstvo, za iznošenje netačnih i neprovjerenih podataka. Jednom puštenu vijest u eter više ne možete kontrolisati, za to ne postoji „undo“. Mediji imaju veoma odgovornu ulogu u društvu i njihovo izvještavanje može dovesti do ozbiljnih problema. S druge strane, teško je obezbijediti nezavisnost medija od politike ili od interesa kapitala.

Svjetski mediji sve više pažnje posvećuju klimatskim promjenama. Šta je sa medijima u BiH? O ovim temama se jako malo govori? Zbog čega?

Razlika između zapadnog svijeta i Bosne i Hercegovine je u tome što su razvijene zemlje davno eliminisale zagađenje zraka s kojim se mi još uvijek borimo. U Belgiji, Velikoj Britaniji, Luksemburgu, nezamislivo je da koncentracije sumpordioksida pređu dvocifrene vrijednosti, dok su koncentracije od nekoliko stotina, pa i preko hiljadu mikrograma po metru kubnom u Zenici i Tuzli svakodnevna pojava, i zimi i ljeti. Sad se razvijene zemlje bave finom prašinom, sitnijom od 2.5 mikrona i emisijama stakleničkih gasova koji uzrokuju promjenu klime. Mi se ovdje prvo moramo izboriti sa „starinskim“ zagađenjem kojeg u Evropi nema već nekoliko decenija. To bi mogao biti uzrok što su klimatske promjene zanemarene u našim medijima. O njima se priča samo kad nas pritisnu sankcije energetske zajednice ili drugih međunarodnih sporazuma, na koje smo pristali, ali ih ne sprovodimo.

Slučaj tinejdžerke Grete Thunberg je pokazao da i svjetski mediji u temama koje se tiču zaštite okoliša i klimatskih promjena pribjegavaju senzacionalizmu i teorijama zavjere. Razne svjetske fact-checking platforme su razotkrile brojne dezinformacije, lažne vijesti i teorije zavjere u pisanju medija o ovoj aktivistkinji. Kako

komentarišete ovaj slučaj?

Nevjerovatna je doza ljudske zlobe, pakosti, uvreda, izvrtanja činjenica, traženja dlake u jajetu u ovom slučaju. Ja Gretu posmatram izvan konteksta teorija zavjere. Bez obzira ko stoji iza nje, ko je potakao na to djelovanje, da li je autentična ili nije, ona govori o stvarnom globalnom problemu koji zahtijeva hitno djelovanje. Upravo je guranje tog problema pod tepih, pod utjecajem moćne globalne industrije fosilnih goriva, dovelo do toga da se planeta pokušava riješiti čovjeka tako što će klimatske uslove učiniti nepodnošljivim za opstanak ljudske vrste. Ko god uspije mobilizirati milione ljudi širom planete, autentičan ili sponzorisan, zaslužuje poštovanje. Prevazići nihilizam moderne omladine - to je ogroman poduhvat i to treba cijeliti. Greta je uspjela upravo to.

Da li je i koliko serija Černobil utjecala na medije da više pišu o zagađenosti okoliša? Da li misite da je ovo dobar način da se osvijesti javnost o zagađenosti zraka?

Vrhunski urađena serija, čija jedina mana je bila korištenje engleskog umjesto ruskog jezika, jako me podsjetila na situaciju u Bosni i Hercegovini danas. Zvanična politika svim silama se trudi da zagađenje sakrije od javnosti, da posljedice po zdravlje prikaže minimalnim, sve kako bi sačuvala ono malo preostale industrije u BiH, a koja radi po standardima iz prošlog stoljeća. Bez vizije, nesposobna da razvije ekonomiju koja nije zasnovana na uglju, naša vlast apsolutno se ne razlikuje od krute sovjetske vlasti koja je zataškavala intenzitet katastrofe iz Černobila.

Iako je zaista odlična, mislim da ta serija nije dovela do intenzivnijeg medijskog pokrivanja ovih tema, mislim da su za to ipak zaslužne nevladine organizacije koje u Bosni i Hercegovini rade dobar posao. S malim sredstvima, uz skromnu pomoć EU i drugih stranih donatora, a s velikim entuzijazmom i posvećenošću, uspjele su se izboriti da ove teme budu stalno prisutne u medijima. Izradom studija, stručnih dokumenata i ekspertiza, daju puno materijala i činjenica koje novinari mogu koristiti u pripremi svojih priloga. Obratite pažnju da u našim medijima skoro nikad nećete pročitati da se novinar poziva na rezultate neke vladine studije, po pravilu su to izvori koje obezbijedi nevladin sektor.

Za kraj, možete li nam reći koliko je zapravo BiH zagađena?

Bosna i Hercegovina je jako zagađena. Prirodne ljepote kojima je bogata, ljudska pohlepa i

neznanje sistematski uništavaju. Nažalost, kvalitet zraka, vode, tla sve su lošiji i lošiji, nelegalnih deponija i svih vrsta otpada sve je više, pravih podataka o zdravlju stanovništva koje je narušeno zagađenjem nema, a izgleda da je i medijski prostor zagađen lošim informacijama, senzacijama i tračevima, koje su sa scene izgurale kvalitetne, poučne i naučno utemeljene informacije.

Bilo bi lijepo na TV-u ponovo gledati dokumentarne i obrazovne emisije, umjesto reality programa i beskrajnih političkih prepucavanja koja su sama sebi svrha. Meni lično jako nedostaju serijali koje je radio Nijaz Abadžić, kolumne koje je pisao Hajdar Arifagić, strani dokumentarci koje je „odabrao Đelo Hadžiselimović“, ali i reklame koje su snimali nadrealisti („Djevojko, djevojko, nešto ste izgubili“ - „Ai meni to više ne treba“ - „Ne treba ni ovom gradu“). Mislim da bi više takvih medijskih sadržaja doprinijelo boljem kvalitetu okoliša.

Izvor: cenzolovka.rs